

Themadag Mens en roofvogels

Op 1 maart 1980 hield de NOU een wetenschappelijke vergadering in Café-restaurant Suisse te Zwolle. Het thema van deze vergadering, Mens en roofvogels, werd door vijf sprekers behandeld. Samenvattingen van deze lezingen zijn hieronder afgedrukt. Het ligt in de bedoeling dergelijke samenvattingen regelmatig in *Limosa* op te nemen.

Roofvogels en mens: een geslaagde combinatie?

PAUL OPDAM

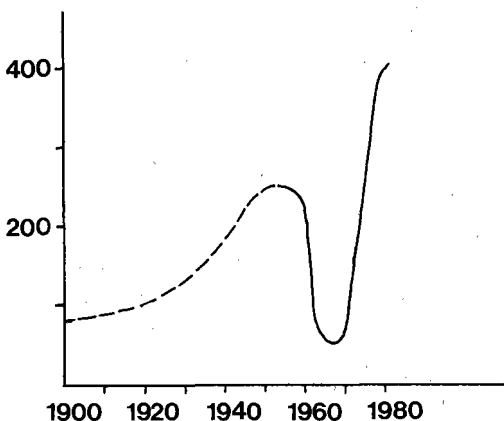
Tussen roofvogels en mensen bestaat een aantal relaties. Sommige ontstaan doordat de mens met opzet een activiteit ten voor- of nadele van een roofvogel ontplooit (gerichte relaties). Heel lang heeft de mens geprobeerd roofvogels, die hij als concurrenten beschouwde, uit te roeien. Daartoe werden vogels geschoten of gevangen, er werd vergiftigd aas uitgelegd en de nesten werden vernietigd. Vooral Havik, Sperwer en kiekendieven moesten het hierbij ontkomen. Een andere vorm van een gerichte relatie ontstaat wanneer de mens de roofvogels vangt en probeert ze af te richten voor de jacht: het valkeniersbedrijf. Deze jachtvorm is terug te voeren op de bewondering en verering van de mens voor de roofvogel waarvan in talloze historische en tegenwoordige culturen bewijzen zijn te vinden.

Er zijn ook relaties die tot stand komen door menselijk handelen waarbij de roofvogel niet het doelwit vormt, maar indirect wordt beïnvloed. Deze ongerichte relaties ontstaan wanneer de mens gebruik maakt van het leefgebied van de roofvogel: biotoopveranderingen, toepassing van landbouwbestrijdingsmiddelen en recreatie. Reeds lang heeft de mens het landschap ingrijpend veranderd. Eerst door eeuwenlange ontbossingen, later door droogleggen en ontginnen van laagveenmoerassen, hoogvenen en heidevelden. In recente tijd door ruilverkaveling en herinrichting is er van het oorspronkelijke landschap niets meer over en is van het rijk gedifferentieerde cultuurlandschap van de 19e eeuw nog slechts een enkel restant behouden. Roofvogels, zeker de grotere soorten, behoorden tot de eerste slachtoffers van de versnippering van onze oorspronkelijke natuurgebieden. Reeds lang geleden verdwenen als broedvogel Zeearend, Schreeuwarend, Visarend, Zwarte en Rode Wouw en Slechtvalk (een enkel incidenteel broedgeval daargelaten). Maar ook in onze dagen eist de herinrichting nog slachtoffers, zoals de Kerkuil (zie de voordracht van De Bruijn). De roofvogelsoorten die stand hielden, werden op andere manieren bedreigd. Toen de vervolgingen achter de rug waren, kwamen na 1950 de organochloorverbindingen (o.a. DDT, dieldrin) die de stand van een aantal soorten roofvogels in elkaar deden storten (zie o.a. de lezing van Newton). Een derde vorm van een ongerichte relatie ontstaat door de recreatie. Hoewel er weinig onderzoek naar is gedaan, worden roofvogels in het algemeen als nogal kwetsbaar voor recreatie afge-

schilderd. De voordracht van Waardenburg bewijst wel dat een genuanceerde benadering op zijn plaats is.

Ook al is er sprake van een relatie tussen de mens en individuele roofvogels, daar volgt nog niet uit dat de mens dan ook het aantal individuen van roofvogelpopulaties beïnvloedt. Dat aantal wordt enerzijds bepaald door het aantal geboorten, anderzijds door het aantal sterfgevallen. Van regulatie kan pas sprake zijn als een van beide aantallen door een dichtheidsafhankelijke factor wordt beïnvloed, dat wil zeggen een factor waarvan de werking bij hogere dichtheden onevenredig toeneemt. De mate waarin een dichtheidsafhankelijke factor op de populatie inwerkt wordt dus beïnvloed door de dichtheid van diezelfde populatie: er is sprake van positieve terugkoppeling. Sommige natuurlijke factoren werken dichtheidsafhankelijk (zoals voedsel, ruimte). De directe invloed van de mens daarentegen werkt meestal onafhankelijk van de dichtheid en kan bij hoge en bij lage dichtheden even groot zijn. Hierin schuilt een bedreiging voor het voortbestaan van een populatie.

De historie van de Nederlandse Havikenstand demonstreert het samenspel van de vele factoren die van invloed kunnen zijn op een populatie. Figuur 1 geeft het aantalsverloop vanaf 1900 globaal weer. Er zijn drie fasen te onderscheiden: (1) toename tot c. 1950; (2) sterke afname rond 1960; (3) sterke toename vanaf 1970. Door welke factoren is dit verloop nu bepaald? Voor de eerste fase zijn waarschijnlijk twee ontwikkelingen verantwoordelijk. De uitbreiding van het bosareaal vanaf het einde van de 19e eeuw betekende een niet onaanzienlijke toename van het broedbiotoop voor de Havik. Bovendien is de intensiteit van de vervolgingen door de mens in de loop van de eeuw, en zeker tijdens de oorlog, afgenomen. De tweede fase werd beheerst door de desastreuze invloed van organochloor- en kwikverbindingen. Hoewel het effect van deze stoffen op de Havik minder goed bekend was dan bij de Sperwer, pasten alle verschijnselen die in de jaren zestig bij de Havik werden waargenomen (sterfte, verlaagde reproductie, vergifresiduen in eieren, verdunning van de eischaal) volledig in het beeld dat ver-

Figuur 1. Verloop van het aantal broedparen van de Havik in Nederland vanaf 1900.

Kerkuil met Huismuis in vliegopening van de nestruimte, Beetsterzwaag (Johan de Jong).

gigtigde Sperwer-populaties lieten zien. De Havikenstand zakte in korte tijd volledig in elkaar. Pogingen om deze stand kunstmatig te verhogen hadden niet het beoogde effect: de werkelijke oorzaak moest worden aangepakt. Pas na een aantal verboden op het gebruik van de gewraakte stoffen nam de stand van de Havik weer snel toe tot een niveau dat waarschijnlijk hoger ligt dan vóór de ineenstorting van de populatie. Daarvoor zijn verschillende oorzaken. Het bosareaal heeft zich verder uitgebreid; ook de ontginningsbossen die in de jaren tussen beide wereldoorlogen werden aangelegd, vormen nu een geschikt broedbiotoop. Bovendien is de vervolgingsdruk minder dan vroeger. Tenslotte heeft de modernisering van de landbouw de Houtduif, het belangrijkste prooidier in het winterhalfjaar, bepaald geen windeieren gelegd. Het voedselaanbod in de kritieke periode, de winter, is daardoor toegenomen. De huidige dichtheid wordt zeer waarschijnlijk gereguleerd door de hoeveelheid voedsel, en op plaatsen waar het voedsel in overvloed aanwezig is, is uiteindelijk territoriaal gedrag een rem op een ongebreidelde toename. Andere factoren komen niet in aanmerking. Natuurlijke vijanden zijn er nauwelijks en sterfte op grote schaal door parasieten of infectieziekten is tot dusverre niet bekend. Van een negatieve invloed van recreatie is, als een paar zich eenmaal gevestigd heeft, niet veel te merken. De Havik afschilderen als een stukje oernatuur wiens voorkomen een aanwijzing vormt voor „gezonde” ecologische omstandigheden, zou dan ook beslist niet terecht zijn. De Havik is een roofvogel die zich in de sterk kunstmatige natuur, die Nederland thans nog rijk is, goed thuis voelt.

Buizerden en recreatie

P. A. WAARDENBURG

In de broedseizoenen 1974—'77 is in het Twents-Duitse grensgebied onderzoek gedaan naar de invloed van recreatie op vestiging en broedsucces van de Buizerd. De keuze van een grensoverschrijdend onderzoeksgebied beruiste op de vooronderstelling dat de recreatiedruk in de Nederlandse bossen hoger zou zijn dan in de Duitse, vanwege verschil in inwoneraantallen van de omliggende plaatsen (in het Nederlandse deel dus hoger dan in het Duitse deel). Het onderzoeksgebied omvatte 104 km² (Nederlandse deel 38 km², Duitse deel 66 km²) met een bos-veld verhouding van c. 1:4. Grotere bossen (waarin hoofdzakelijk gecreëerd werd) bestonden voornamelijk uit Grove Dennen.

Uit het onderzoek naar verspreiding van de recreant in tijd en ruimte bleek:

- (1) dat de recreatiedruk in een aantal Duitse bossen niet lager (en in één, vrij groot bos zelfs hoger) was dan in de Nederlandse bossen.
- (2) dat recreanten hoofdzakelijk in de weekenden en met name op zondagmiddagen de bossen bezochten.
- (3) dat recreanten in de bossen bijna uitsluitend wandelden over paden (er dus weinig stationaire recreatie plaatsvond).
- (4) dat de recreatiedruk in de loop van het broedseizoen van de Buizerd afnam (vrij hoog was in de vestigingstijd en in ei- en jongentijd geleidelijk verminderde).

Uit het onderzoek naar de vestigingsplaatsen van de

Buizerd bleek:

- (1) dat de dichtheid nauwelijks verschilde in het Nederlandse en Duitse deel ($\bar{x} = 5.6$ paar/10 km²).
- (2) dat in sommige bossen met een relatief hoge recreatiedruk (tot 25 gezinnen in minder dan 1 km² bos) toch buizerdvestigingen plaatsvonden.
- (3) dat de vestigingen voornamelijk op meer dan 75 m van weg of pad plaatsvonden (67%, $n = 202$), buiten de zogenaamde „storingszone”.
- (4) dat 81% van de horsten in bosranden lagen, welke niet door pad of weg gescheiden worden van het open veld (in zogenaamde „open” randen).

In bossen met een relatief nauwmazig padennet (dus met de meeste bomen binnen de storingszone) kwamen zelden vestigingen voor. Een Duits bos (250 ha) met een vrij hoge recreatiedruk, maar met een relatief wijdmazig padennet en verschillende „open” bosranden, gaf in de vier onderzoekjaren de hoogste buizerddichtheden (tot 5 paar die dan ook hoofdzakelijk buiten de storingszones broedden).

Met betrekking tot het broedsucces werd het volgende gevonden:

- (1) van 64 binnen de storingszone gelegen broedsels mislukte in de ei-tijd 22%; van 129 buiten de storingszone gelegen broedsels slechts 7%.
- (2) horsten met jongen werden niet verlaten.
- (3) deelpredatie door kraaiachtigen van overigens succesvolle broedsels (tenminste 1 jong uitgevlogen) welke plaats zou kunnen vinden tijdens afwezigheid van een broedvogel (dus tijdens storing), lijkt nauwelijks meer plaatsgevonden te hebben binnen de storingszone dan erbuiten: van succesvolle nesten binnen de storingszone vloog gemiddeld 2.6 jong uit, van die erbuiten gemiddeld 2.3.

Geconcludeerd mag worden dat verstoringsgevaar (verlaten van het nest) hoofdzakelijk bestaat in de ei-tijd. Als de vogels eenmaal jongen hebben lijkt het gevaar grotendeels geweken. Ook andere vormen van menselijke storing (houtkap, ringen van de pulli) leidden in deze jongentijd niet tot verstoring. Zoals al vermeld hebben de gegevens hoofdzakelijk betrekking op broedgevallen in naaldbossen of gemengde bossen. Pure loofbossen zijn in het voorjaar aanmerkelijk doorzichtiger. In zulke door recreanten bezochte bossen is vestiging voor een Buizerd-paar waarschijnlijk minder aantrekkelijk en is het verstoringsgevaar in de ei-tijd vermoedelijk groter i.v.m. het op grotere afstand afvliegen van de broedvogel (in naaldbossen c. 40 m, in loofbos vaak meer dan het dubbele) bij nadering van de horst door een mens. Als de bomen in blad zijn liggen de horsten vaak beter verscholen dan in naaldbout, maar dan zijn de jongen meestal reeds geboren.

Densities and breeding success of Sparrowhawks in Britain

I. NEWTON

Sparrowhawks *Accipiter nisus* in Britain declined in numbers in the late nineteen-fifties, and disappeared completely from some south-eastern districts. This decline was associated with the wide use of organochlorine pesticides, especially aldrin and dieldrin. Since that time, the use of these chemicals has become progressively more restricted, and over large parts of the country Sparrowhawks have recovered in numbers. However, the birds are still absent from some south-

eastern districts, where pesticide use was heaviest. In 1971, I began to study what was limiting numbers and breeding in 12 districts, in different parts of Britain.

In all 12 districts, the hawks nested only in woods of a certain structure, and avoided woods that were too thick or too open. So their breeding population in any one district was limited partly by the amount of suitable woodland available. In each district, birds also used the same restricted nesting places in different years, but usually built a new nest each time, so that such places were easily recognised by the groups of nests which lasted for years. In wellwooded districts, nesting places were regularly spaced, but at different distances apart in different districts. Thus the average distances between nesting places (measured from the centres of the groups of nests) varied in the 12 districts from 0.5 km on fertile land to 2.1 km on more barren land. This was equivalent to woodland densities of 4–5 territories/km² at one extreme to 0.2 pairs/km² at the other. For the 12 districts, the average distances between nesting places in continuous woodland were highly correlated with altitude above sea level and with soil fertility, being farther apart on higher and poorer ground. Sparrowhawks presumably did not respond to altitude or soil as such, but to the densities of their small-bird prey, which became sparser on higher and poorer ground. Hence, in any one district, Sparrowhawk breeding numbers were limited both by the amount of suitable woodland, and also by the spacing within the woodland, in turn dependent on prey supplies.

Radio transmitters were attached to birds to find their home ranges. Males were found to occupy individual home ranges spaced out through the nesting habitat. Each male built a nest near the centre of its home range, thus accounting for the regular nest spacing within woodland. The home ranges of the males varied in size between districts, being larger where prey were scarce, and thus accounting for the variable nest spacing between districts. The ranges of the males were almost mutually exclusive near the start of breeding, but expanded later in the season, to overlap considerably between individuals. Except when they were on nests, females had much larger home ranges than males, again overlapping widely between individuals. The range of any one female might overlap three or more male ranges. As in the males, however, the ranges of females were much larger in areas where prey were scarce than in areas where prey were plentiful.

By trapping and ringing the occupants of particular nesting places in successive years, it was found that more than half the females changed nesting places between one year and the next. Females were much more likely to change in poor habitats than in good ones, and more often after a breeding failure the year before than after a success. Most movements between breeding places were less than 5 km, but some were longer, and one bird nested in successive years at places 27 km apart. Less information was obtained for males, but they showed much greater fidelity to nesting places from year to year than did females.

Details of breeding success, and eggs for chemicals analysis, were obtained from the same 12 areas as were used to study nesting density. Comparing areas, there was a strong relationship between breeding success and DDE levels in eggs, with the greatest production of young in areas where DDE levels were lowest. DDE

is the main metabolite of the insecticide DDT. It reduces breeding output mainly by causing eggshell thinning (and thus egg breakage), but it also kills developing embryos, so that many incubated eggs fail to hatch. PCBs were also found to cause embryo deaths, thus further reducing breeding success. Nonetheless variations in DDE levels accounted for most of the differences between areas in breeding success. This chemical is still a major factor reducing the breeding success of Sparrowhawks in some parts of Britain.

De Kerkuil en de mens, een eeuwenoud verbond

O. DE BRUIJN

Omstreeks het begin van de jaartelling was de menseijke bevolkingsdichtheid in onze streken nog zeer gering. Het landschap bestond overwegend uit woeste gronden: voornamelijk moerassen, venen en natuurlijke bossen. Voor een soort als de Kerkuil bood een dergelijk landschap weinig levensmogelijkheden. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat er uit ons land geen subfossiele vondsten van Kerkuilen bekend zijn.

Rond de Middeleeuwen was de invloed van de mens op het landschap al größer geworden, mede door de gestegen bevolkingsdichtheid in samenhang met het ontstaan van permanente agrarische nederzettingvormen. Zo ontstonden er stukken cultuurland omringd door woeste gronden. De Kerkuil was aan de Middeleeuwse mens goed bekend getuige onder meer afbeeldingen op schilderijen van Jeroen Bosch. Vanaf de Middeleeuwen tot aan het begin van de 20e eeuw bracht de boerenbevolking een (voor- en sindsdien ongekende) grote landschappelijke variatie tot stand: de woeste gronden werden afgewisseld met talloze akkers, weiljes en hooilanden, dikwijls omzoomd met wallen en heggen. Het ontstaan van graslanden en de teelt van granen maakte de opkomst van een rijke en gevarieerde muizenfauna mogelijk. Niet alleen het toenmalige (halfnatuurlijke) landschap leek voor de Kerkuil geschikt, maar ook de bijbehorende architectonische cultuur: in het landschap opgenomen nederzettingen met kerken, kloosters, kastelen, boerderijen en veldschuren boden de Kerkuil een nagenoeg onbeperkt aanbod aan schuil- en broedgelegenheid (als alternatief voor holle bomen). Bovendien vonden de Kerkuilen in en rond de schuren met graanopslag belangrijke voedselbronnen: een essentieel alternatief bij veldmuisschaarste en in sneeuwrijke perioden!

Het is inmiddels wel duidelijk geworden, dat de Kerkuil in onze streken zijn grootste dichtheid bereikt(e) in het gevarieerde halfnatuurlijke landschap, evenals wijlen onze Ooievaars. Helaas is dit optimale Kerkuil-biotop in de loop van deze eeuw (en vooral in de laatste decennia) goeddeels verminkt en zelfs grotendeels ten gronde gericht door herontginningen, verkavelingen, egalisering, ontwatering, urbanisatie, wegeaanleg en — lest nog best — door de chemische bestrijdingsmiddelen en het overmatig gebruik van kunstmest en drijfmest in de intensieve landbouw. Het overgrote deel van het biologisch eens zo rijke landelijk gebied is daarmee geworden tot agrarisch industrieleerrein.

In de toekomst heeft de Kerkuil in Nederland alleen overlevingskansen bij een actief en gericht beschermingsbeleid. Hiervoor kunnen de volgende minimumvoorwaarden aangegeven worden.

(1) Het instandhouden of (her-)scheppen van gebieden met een toereikende prooifauna. In het polder- en rivieren-landschap valt hierbij te denken aan het stichten van Veldmuis-reservaten (b.v. gekoppeld aan ganzenreservaten!) met aan de randen heggen en droge grazige ruigten voor voldoende alternatieve prooien (Bosspsitsmuizen, Bosmuizen). Op de hogere gronden dient gestreefd te worden naar een extensief agrarisch beheer van sommige terreindelen en naar een zo groot mogelijke landschappelijke variatie (b.v. in het kader van de nationale landschapsparken). Het verdient alle aanbeveling om in of langs bestaande natuurreservaten weer over te gaan op traditionele landbouw (bij voorkeur graanteelt), b.v. in samenhang met het opzetten van alternatieve landbouwbedrijven.

(2) Het herscheppen van toereikende voedselbronnen voor de Kerkuil in de winter, b.v. in de vorm van voor muizen en uilen bereikbare graanopslag. Als nood- en overgangsmaatregel is bij ongunstige wintercondities het bijvoeren van Kerkuilen op traditionele overwinteringsplaatsen aan te bevelen.

(3) Een voortgezette uitbouw van het bestand aan Kerkuil-nestkasten in ruimtelijk samenhang met geschikte jachtgebieden (vgl. beide voorgaande punten) en afgelegen van de voor Kerkuilen zo dodelijke drukke autowegen.

(4) Een voortgaande voorlichting van de bevolking, niet alleen kosters, boeren en burgerlui, maar met name ook in kringen van beleidsmakers op het gebied van landbouw, cultuurtechniek en landinrichting.

Van de hierboven genoemde maatregelen kunnen ook diverse andere soorten profiteren die net als de Kerkuil ernstig bedreigd zijn door de structurele aantasting van het halfnatuurlijke landschap: vogels als Zomertaling, Slobbeend, Kemphaan, Watersnip, Kwartel, Kwartelkoning, Grauwe Gors, Gele Kwikstaart, Geelgors, Roodborsttapuit, Paapje, Grauwe Klauwier en Ortolaan, maar ook soorten als Bunzing en Boompkikker. Bij voldoende grootte van halfnatuurlijke beheersgebieden kunnen wellicht ook nog enkele paren Dassen, Steenmarters, Grauwe Kiekendieven en Ooievaars worden geholpen.

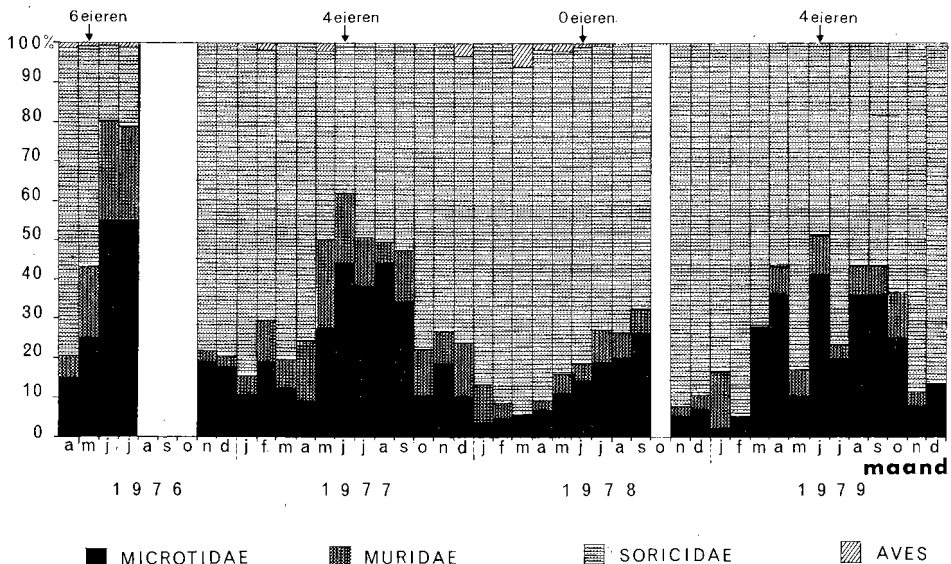
De Kerkuil in Friesland

JOHAN DE JONG

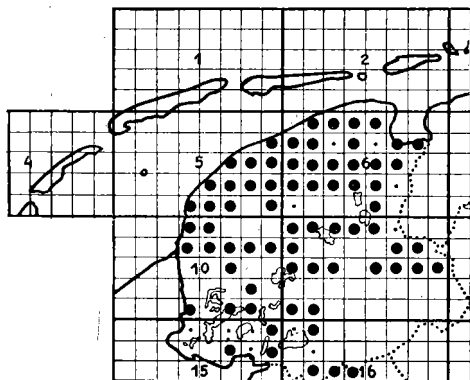
Vanaf 1976 wordt systematisch onderzoek verricht bij een kerkuilennest in Beetsterzwaag (F). Uitgebreide voorzieningen zijn getroffen om elk risico van verstoring van het nest te voorkomen. Geïllustreerd met een serie dia's werd een overzicht gegeven van enkele aspecten van de broedbiologie van de Kerkuil.

Naast directe waarnemingen van voedselaanvoer bij het nest gedurende de broedperiode werd dagelijks braakballenmateriaal verzameld om het menu van de Kerkuil op te stellen (figuur 2). In het blokdiagram zijn de percentages van de aantallen prooidieren in de braakballen per maand uitgezet. De prooidieren zijn in vier groepen ingedeeld: spitsmuizen (Soricidae), woelmuizen (Microtidae), ware muizen (Muridae) en vogels (Aves). Bij de woelmuizen is met name de Veldmuis de belangrijkste prooi, bij de spitsmuizen de Bosspsitsmuis en vooral in de winter de Huisspitsmuis. Uit het onderzoek van de Kerkuil is gebleken dat de reproductieve fase direct gekoppeld is aan het optreden van veel Veldmuizen in het voedsel. De dichtheid van de Veldmuizenpopulatie heeft niet alleen een regulerende invloed op de legselgrootte van de Kerkuil, maar is er tevens de oorzaak van of de Kerkuil wel of niet gaat broeden. Het broedsucces is sterk afhankelijk van het verdere seizoensverloop van de Veldmuis.

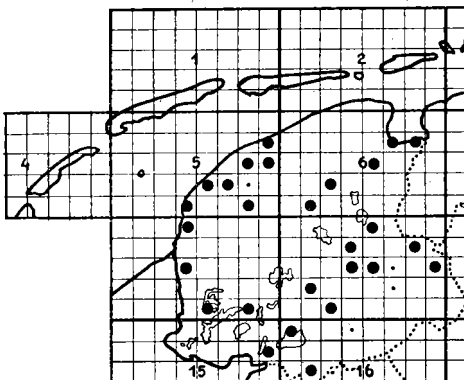
Daarna werd ingegaan op de verspreiding van de Kerkuil in Friesland (figuur 3) en op de oorzaken van achteruitgang. In het begin van deze eeuw was de Kerkuil in Friesland een algemene broedvogel, die vooral in boerderijen huisde. Vóór 1963 werden ruim 100 broedplaatsen geregistreerd. In de jaren 1963-'68 waren dit nog 47. In de periode 1969-'75 konden slechts een dertigtal broedplaatsen worden genoteerd, die bovendien lang niet ieder jaar werden benut. Tot en met 1979 schommelde het aantal broedgevallen rond de 20. Na de strenge winter van 1978/'79 werd het aantal drastisch verlaagd tot slechts 7.

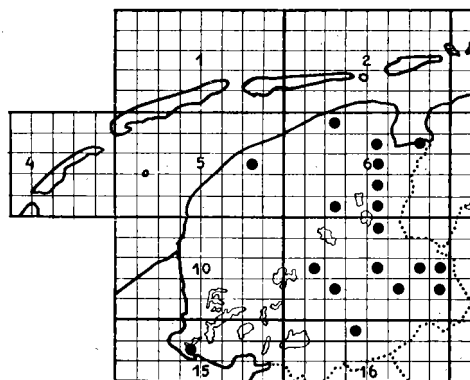
Figuur 2. Maandelijks variatie in de voedselsamenstelling van de Kerkuil in Beetsterzwaag 1976—'79 gebaseerd op het aantal prooidieren.

voor 1972

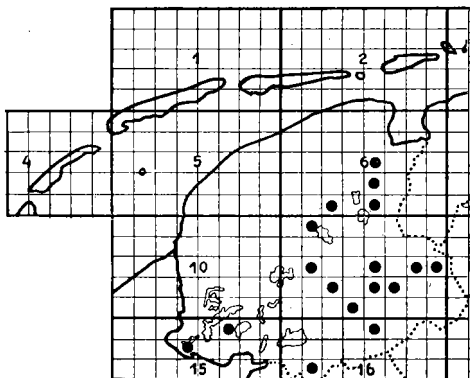
1972 - 1975

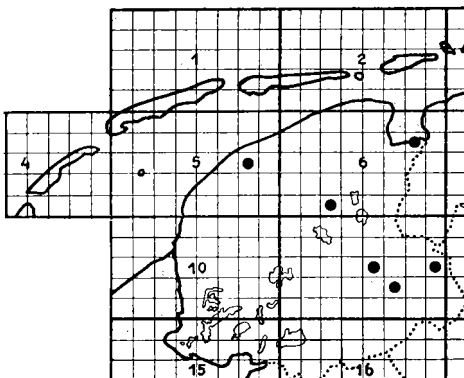
1976

1977

1978

1979

Figuur 3. Verspreiding van de broedgevallen van de Kerkuil in Friesland per 5×5 km² blok.

De achteruitgang van de Kerkuil in Friesland is in hoofdzaak het gevolg van de voedselsituatie. Door de gewijzigde landbouwmethoden komen geen Veldmuisplagen meer voor in gebieden waar dat vroeger wel het geval was (het westelijk gedeelte van de provincie). Nog erger voor de Kerkuil is het feit dat de graanopslag in ongedorste vorm niet meer in boerenschuren wordt bewaard, zodat juist in de kritieke wintermaanden een belangrijke voedselbron verloren is gegaan. Strenge winters blijken funest te zijn: géén vetreserves en nauwelijks of geen prooidieren aanwezig. De stijging van het aantal verkeersslachtoffers neemt onrustbarend toe. Door de jachttechniek (laag vliegend) zijn uilen eerder het slachtoffer van het verkeer dan b.v. Torenvalken („biddend”).

Het voortbestaan van de Kerkuil in Friesland is mogelijk in een kleinschalig gebied als de Friese Wouden (het oostelijk deel van de provincie). Van groot belang is het handhaven of het opvoeren van de stand van kleine zoogdieren in natuurreservaten. Het bijvoeren van Kerkuilen in strenge winters op hun broedplaatsen moet worden aanbevolen.

Adressen sprekers

Dr P. F. M. Opdam, Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Postbus 46, 3956 ZR Leersum.

Drs P. A. Waardenburg, Hondsdraf 30, 7577 AH Oldenzaal.

Dr I. Newton, Monks Wood Experimental Station, Institute of Terrestrial Ecology, Abbots Ripton, Huntingdon PE172LS, Engeland.

Drs O. de Bruijn, Morshoekweg 39, 7552 PE Hengelo (O).

Drs J. de Jong, M. de Boerstraat 1, 9203 RC Drachten.

Plannen nieuwe uitgave Avifauna van Nederland

Door de recente overweldigende activiteit van veldwaarnemers en de veelal minder verheugende snelle veranderingen van de Nederlandse avifauna, is in de jaarlijkse gezamenlijke vergadering van de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) en de Commissie Systematiek Nederlandse Avifauna (CSNA) de wenselijkheid naar voren gekomen om op redelijke termijn een nieuwe uitgave van de inmiddels in vele opzichten verouderde *Avifauna van Nederland* (2e druk, 1970) te kunnen aanbieden. Daartoe zal een nauwe samenwerking met de Stichting Ornithologisch Veldonderzoek Nederland (SOVON) en met de Club van Zeetrekwaarnemers (CvZ) worden onderhouden teneinde niet alleen duplicering van werkzaamheden te vermijden, maar tevens tot een volledige samenwerking en taakverdeling op dit gebied te komen. Reeds nu evenwel willen beide commissies, met instemming van het bestuur van de NOU, de Neder-

landse veldwaarnemers hiervan mededeling doen en dan ook aller medewerking inroepen om onjuiste, onnauwkeurige of achterhaalde gegevens in de „oude” Avifauna door te geven aan de secretaris van de voorbereidingscommissie, de heer C. J. G. Scharringa (adres zie binnenzijde van omslag onder CDNA).

K. H. Voous
J. F. de Miranda

CDNA vraagt om geluidsopnamen

De Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) heeft als taak waarnemingen van zeldzame en schaarse soorten en ondersoorten te registreren en te beoordelen. Zij tracht daarmee een betrouwbaar beeld te krijgen van de avifaunistische status en voorkomen van de in Nederland minder gewone vogels. In de uiteenzetting over de taak en werkwijze van de CDNA (*Limosa* 50 : 137-144) wordt het belang van de betrouwbaarheid van waarnemingen benadrukt. Zo moet bijvoorbeeld een onderzoeker de zekerheid hebben dat de door hem gebruikte waarnemingen kritisch zijn beoordeeld.

De aanwezigheid van foto's en dia's heeft in het verleden reeds in veel gevallen het beoordelen vergemakkelijkt. Naast fotomateriaal kunnen ook geluidsopnamen als hulpmiddel dienen bij het beoordelen van waarnemingen. Cassette-recorders zijn gemakkelijk hanteerbaar en zang en roep kunnen er nauwelijks doeltreffender mee worden gedocumenteerd. Daarom verzoekt de CDNA waarnemers — daar waar het mogelijk is — een bandopname te maken van een door de CDNA te beoordelen soort (*Limosa* 50 : 137-144, 53: 27) waarvan de roep of zang het enige of een van de belangrijkste elementen vormde bij de determinatie. Een dergelijke waarneming waarbij géén bandopname ter beschikking is, zal door de commissie in eerste aanleg niet worden aanvaard. De commissie denkt hierbij aan soorten als Klein Porzana *parva* en Kleinste Waterhoen *P. pusilla*, Noordse Nachtegaal *Luscinia luscinia* en Bergfluit *Phylloscopus bonelli*. Uiteraard gaat het niet om de kwaliteit van de opname maar om de waarde voor de documentatie. Van soorten met een gevarieerde zang als van de Noordse Nachtegaal is een langduriger opname wenselijk dan voor een soort met een eenvoudiger lied als van de Kerkelzanger *Locustella fluviatilis*. Het is niet *a priori* noodzakelijk dat de opname aan de commissie wordt overlegd; in eerste instantie kan worden volstaan met kennis te geven van het bestaan ervan. De commissie zal ten hoogste eenmaal over de opname willen beschikken.

Terzijde wil de CDNA met nadruk stellen dat zij het gedurende het broedseizoen middels cassette-recorders opnieuw in de natuur ten gehore brengen van zang of roep afraadt in verband met de niet te voorzien gevolgen van inmenging in de structuren van balts, territorium, paarband en dergelijke.

E. J. van IJzendoorn (namens de CDNA), 3e Schinkelstraat 45, 1075 TK Amsterdam